

Izgubljeno desetljeće

Objavljeno 26/06/2018

„Što su zgrade više moral je niži.“

Noel Coward, engleski umjetnik (1899 – 1973)

„Moralnost, kao i umjetnost, znači negdje povući crtu.“

Oscar Wilde, irski pisac (1854 – 1900)

„Ništa u svijetu nije tako demoralizirajuće kao novac.“

Sofoklo, starogrčki dramatičar (495. pr. Kr.- 406. pr. Kr.)

Sredinom svibnja u **Vatikanu** je predstavljen zajednički dokument Kongregacije za nauk vjere i Dikasterija za promicanje cjelovitog ljudskog razvoja pod nazivom „*Oeconomicae et pecuniariae quaeestiones*’. *Razmišljanja za etičko razlučivanje o nekim aspektima današnjeg ekonomsko-financijskog sustava*“. Dokument su predstavili kardinali na čelu Kongregacije i Dikasterija, i profesori s talijanskih sveučilišta. Pritom se čelnik Kongregacije na novinskoj konferenciji jasno ogradio da „*nije stručnjak o navedenoj temi te da će se ograničiti na opće primjedbe*“. Analizirajući ovaj dokument koji se dotiče i komentira neke sasvim konkretne financijske pojmove kao što su **CDS-ovi**, **LIBOR**, **financijske izvedenice s over-the-counter** tržišta, **offshore** financijski centri, **visoko-frekventno trgovanje**, **sekuritizacija**, **dvostruko oporezivanje** i njima slične, lako je razumjeti zašto je kardinal (teolog) izjavio navedeno.

Dokument stavlja u fokus interesa suvremeni ekonomsko-financijski sustav koji je poprimio takva obilježja da je stvar postala neodložna te se morala jasno i glasno nazvati pravim imenom: **Crkva naziva neetičnim, odnosno nemoralnim** određena ponašanja i elemente toga sustava. Kao takav dokument je jasan izraz i djelovanja i poslanja **pape Franje** koji je osobito angažiran na području brige za ekonomski marginalizirane i za gorući svjetski problem rastuće ekonomske nejednakosti. No, nije to samo briga ovoga Pape; pojedine sugestije iz novoga dokumenta kao što su potreba reforme globalnog financijskog sustava, te prijedlog za stvaranjem nadnacionalnog autoriteta – institucije čiji bi primarni cilj bio očuvanje općeg dobra – predstavilo je Papinsko vijeće za pravdu i mir još 2011. godine, za vrijeme **pape Benedikta XVI.**

Deset je godina prošlo od eksplozije financijske krize; deset godina tijekom kojih su mnoge stvari eksponirane, a uzroci i povodi detaljno razloženi, no tijekom kojih je sustav ostao potpuno isti, neizmijenjen u biti, samo s nekim vanjskim, površnim ušminkavanjima. Osobe debelo potkožene kapitalom direktno su nastavile utjecati i na političke strukture i na javno mišljenje kroz medije koje kontroliraju, te je dijabolični anti-*robinhudovski* stroj ukraćivanja siromašnih u korist bogatih nastavio marljivo raditi. Oslanjanje na tržišta u tlapnji da će se ona sama najbolje regulirati, da će jamčiti istinski napredak, i to sveukupni ljudski razvoj i društvenu uključenost pokazalo se promašenim, a financijski svijet nije naučio nikakvu lekciju. Štoviše, ne postoje nikakve naznake da ikoja značajnija institucija ozbiljno promišlja izmjenu kriterija kojima se ekonomski svijet upravlja. Sve je izvrsno (za odabrane) – ništa ne treba dirati.

Neke vijesti proteklih tjedana i mjeseci zorno ukazuju na razorne posljedice financijske krize koja je počela izlaziti na vidjelo 2007., a eksplodirala je prije deset godina. Isticanjem ovih vijesti bolje će se pozicionirati i povijesni kontekst i sadržaj novoga dokumenta.

Trump je upravo potpisao najveće **povlačenje i ukidanje regulative** nakon financijske krize. Naime, nakon što su 2008. godine eksponirani brojni problemi na financijskom tržištu donesena su neka nova pravila kojima je svrha u korijenu spriječiti nastanak nove krize. Budući da je Trump alergičan na **Obamin** potpis te ukida i povlači apsolutno sve što je prethodnik ostavio, i financijska je regulativa došla na red. Velike financijske institucije, one koje su osobito važne za cijeli sustav te stoga za njih vrijede posebna pravila, pobrinule su se da više nisu velike: definicija velike institucije se izmijenila te sada banka mora biti pet puta veća nego prije da bi ju se smatralo velikom. Također, izvještavanje o hipotekarnim kreditima (onima koji su bili u korijenu krize) se pojednostavljuje i čini manje opsežnim. Ovo je izvrstan pokazatelj mentaliteta koji pogoduje velikom biznisu smatrajući da je najbolje da se tržište prepuste sama sebi, i da je regulativa dobra samo kad je u arhivi.

Formira se nova vlada u **Italiji**, jednoj od najzaduženijih država Europe, s nekim bitno drugačijim idejama o financiranju iz proračuna. Sve to, naravno, unosi dodatnu nestabilnost i neizvjesnost u pogledu isplata kamata postojećim vjerovnicima, tako da je prinos na dvogodišnje talijanske obveznice skočio na najvišu razinu u zadnjih nekoliko godina. No, do jučer je prinos na te obveznice bio **negativan**, što znači da su investitori morali *plaćati* talijanskoj vladi za „privilegiju“ pozajmljivanja novca toj istoj vladi. Sad, nakon skoka zbog povećane neizvjesnosti, taj je prinos jedva nešto iznad nule, ali je još uvijek deset puta manji od usporedivog prinosa na američke obveznice. I, što to znači? U normalno vrijeme ovo bi indiciralo da financijski stručnjaci promatraju Italiju (koja intenzivno i ozbiljno razmišlja o ignoriranju obveze vraćanja dugova!) kao otprilike deset puta manje rizičnu od američke, odnosno njenu ekonomiju kao deset puta stabilniju od američke. Naravno, to je besmislica. Ključ je u intervencijama **Središnje europske banke** (s Talijanom za kormilom) koja kupuje te i takve obveznice novcem kojega sama stvara, što će reći da se ništa bitno u ekonomskom sustavu nije promijenilo i da su nakon deset godina još uvijek vatrogasne mjere na snazi.

Analitičari **Goldman Sachsa** – globalne megabanke – u ožujku su napisali sljedeće:

„Sumnjiva posljedica post-krizne evolucije je što na mnogim tržištima mjereno obujmom trgovanja dominiraju **visoko-frekventni trgovci** (oni koji kupuju vrijednosnice pa ih prodaju nakon doslovno milijuntinke sekunde, i tako stotinama tisuća puta u sekundi, op. D. S.), no kvaliteta ove likvidnosti još nije testirana u recesiji. Regulatori i istraživači upozoravaju da visoko-frekventne strategije mogu doprinijeti propasti tržišta u kriznim razdobljima.“ U specifičnom izvješću o stanju biotehnoške industrije objavljenom oko mjesec dana kasnije drugi analitičar istog Goldman Sachsa izjavio je da **izlječenje pacijenata nije dobar poslovni model**. Napisao je otprilike ovo: „Potencijal isporuke potpunog izlječenja u jednoj injekciji nosi veliku vrijednost za pacijente i društvo, ali ne stvara novčani tijek.“ Za primjer je dao kompaniju koja prodaje lijek za hepatitis C; prodali su ga u vrijednosti od 12,5 milijardi dolara, no kad su poizlječivali pacijente nestalo je kupaca. U primjeru za hepatitis C još piše: „izlječenje pacijenata smanjuje broj nositelja virusa koji bolest prenose novim pacijentima“ – što će reći da se u Goldman Sachsu brinu da bolesnih ne nestane te da ih uvijek ima dovoljno kako bi farmaceutska industrija imala stabilan priljev novca. Dakle, s jedne strane globalne financijske institucije itekako vide konkretne probleme suvremenog financijskog sustava, no s druge strane apsolutno su amputirale sve moralne, etičke vrijednosti iz njega i vođene su isključivo i jedino imperativom priljeva novca. Netko bi mogao reći da je to mišljenje samo jednog analitičara, no to je produkt jedne korporativne kulture, jednog dijeljenog obrasca razmišljanja koji se kultivira još od ekonomskih fakulteta na kojima se etička pitanja uopće ne razmatraju, a poslovna etika (ako i postoji) je samo usputni, izborni predmet (niži od tjelesnog koji je obvezni), čime visoko obrazovanje potpuno gubi formacijsku dimenziju i zadržava se na najnižoj – tehničkoj razini.

Pet svjetskih mega-banaka (**Citigroup, JPMorgan, Barclays, UBS i Deutsche Bank**) manipulirale su ključnom kamatnom stopom u svijetu – LIBOR-om, i bile su uključene u pranje novca za mafiju i druge kriminalce. Otkrivene su i sankcionirane, no bivši predsjednik Obama izdao im je privremeno, jednogodišnje dopuštenje da nastave poslovati bez pune kazne. Poštedita se sastoji u oslobođenju od dijela pravila koja propisuju da se oni koji su osuđeni za malverzacije s vrijednosnicama ne smiju baviti lukrativnim poslom upravljanja mirovinskom štednjom. O Božiću 2017. Trump im je dao još dodatnih tri do pet godina. Pritom Trumpova kompanija jednoj od tih banaka duguje **oko 300 milijuna dolara**. Treba li bolja slika umreženosti visoke politike i golemog kapitala?

Jedna od tehnološki najnaprednijih i najrazvijenijih globalno prisutnih kompanija, **Google**, iznimno je inovativna i u pronalaženju načina **izbjegavanja plaćanja poreza**. Većinu prihoda iz cijelog svijeta sakrivaju u offshore financijskim centrima. Jedan od načina sastoji se u tome da irska podružnica transferira prihode na nizozemsku kompaniju bez zaposlenika, i potom na offshore kompaniju na Bermudima koja je u vlasništvu druge irske kompanije. Samo u 2016. godine na ovaj je način sklonjeno nešto manje od **16 milijardi dolara**. Kad globalni inovativni lider čini tako kakva se poruka šalje onima koji normalno plaćaju porez?

Jedno **istraživanje** pokazuje da je u SAD-u 2016. godine 67 osoba osuđeno za tzv. **Ponzijske sheme** – vrstu financijskog kriminala. Prevarili su ljude za ukupno 737,2 milijuna dolara, a osuđeni su na zatvor u trajanju od tri do 14 godina (prosječno, ovisno o veličini prijave; prosjek je tri godine zatvora za manje, a 14 za veće prijave). U usporedbi s time „klasični“ pljačkaši u prosjeku dobivaju **deset** godina zatvora za pljačke u kojima ukradu u prosjeku **3000 dolara**. Iako se duljina zatvorske kazne ne može linearno vezati s ukradenim

iznosom, jasno je da financijski kriminalci za krađu milijun dolara dobivaju oko tisuću puta manje kazne od „klasičnih“ lopova. Jedna pravila za velike, druga za male.

Američka središnja banka objavila je da oko 40% Amerikanaca ima manje od 400 dolara (oko 2500 kuna) ušteđevine, te kad bi ih snašao kakav izvanredni, neplanirani trošak veći od 400 dolara oni ga ne bi mogli podmiriti. To je čak napredak jer prije pet godina svaki drugi Amerikanac nije imao ni 400 dolara ušteđevine. Ovo zorno prikazuje razmjere **ekonomske nejednakosti** među građanima jedne od svjetskih velesila. Na globalnoj razini trenutno ima nešto više od **2000 milijardera**, a samo u prošloj godini povećali su svoje bogatstvo za 762 milijarde dolara. **Taj bi iznos bio dovoljan** da se **sedam puta potpuno iskorijeni ekstremno siromaštvo** u **svijetu**, ali to svejedno nije učinjeno.

Svaka od prethodno navedenih vijesti i statistika objavljena je nedavno (u proteklih nekoliko tjedana ili mjeseci), i svaka od njih može poslužiti kao konkretan, eksplicitan primjer za univerzalne, generalizirane tvrdnje u novom dokumentu Kongregacije za nauk vjere i Dikasterija za promicanje cjelovitog ljudskog razvoja. Nijedno područje ljudskog djelovanja ne može biti izvan ili ograditi se od etičkih principa zasnovanih na slobodi, istini, pravdi i solidarnosti, pa tako ni područje financija čiji cilj nije umnožavanje novca, nego podrška ostvarenju društvenih ciljeva. Lako je pasti u očaj, depresiju ili malodušje čitajući navedene vijesti, no dokument zaključuje usmjeravajući se ka nadi: nijedan čovjek nije sam, nijedna akcija nije beznačajna koliko god sitna bila, svako djelovanje ostaje zabilježeno i zbraja se, a zajedno ljudi mogu napraviti čudesa.

Tržište je prostor izgradnje odnosa, a tek onda mjesto razmjene

U suvremeno doba raširena je vrlo ograničena i redukcionistička vizija ljudske osobe: čovjek je individualni potrošač čija sreća izvire prije svega iz novčanih prihoda. No, čovjek je *odnosna* osoba, osoba koja ostvaruje odnose s drugima, odnose iz kojih crpi blagostanje i zadovoljstvo, a koji se ne daju svesti pod potrošnju. U tom smislu valja promatrati i tržišta – ona nisu mjesta puke razmjene stvari jer je iznad stvari uvijek nekakav odnos; materijalne su stvari samo vozila za nematerijalna dobra čija prisutnost ili odsutnost određuje kvalitetu odnosa. Kvaliteta tržišne razmjene reducirana je brojčane koeficijente, no da bi tržište dobro funkcioniralo ono mora imati antropološke i etičke preduvjete.

Globalizirani svijet – globalno tržište – globalni propisi

Globalizacija financijskog sustava zahtijeva stabilnu, jasnu i učinkovitu suradnju između nacionalnih regulatornih i nadzornih institucija. U financijskom svijetu koji je nad-nacionalan jednostavno je zaobići zakone i propise jedne, pojedinačne zemlje, čime se stvara okvir za amoralno ponašanje financijskih posrednika koji ležerno posluju iznad svih normi, isključivo i jedino vođeni ciljem profita. Razumljivo je da je nad-nacionalnu regulativu zahtjevno usuglasiti, no to ne smije obeshrabriti potragu. Činjenicu da je LIBOR-om manipulirano dugi niz godina (a vjerojatno ništa ne bi bilo otkriveno da kriza nije razotkrila pozadinu) ukazuje na to koliko je sustav izložen prijevarama i slabo nadgledan.

Štoviše, i postojeći normativni okviri međunarodnih organizacija se ne poštuju ili su namjerno imobilizirani zbog snažnog utjecaja onih koji kapitalom mogu utjecati na političke

snage. „Sve to doprinosi teškom oštećenju dobroj funkcionalnosti trenutne ekonomije, i ukazuje na strukturu koja je potpuno neprihvatljiva s etičkog motrišta.“

Prethodni je tekst objavljen u Prilici, mjesečnom prilogu Glasa Koncila, u broju 5/2018.

Ovaj unos je objavljen u **ekonomija, financijska tržišta** i označen **ekonomija, kapitalizam, kriza, Vatikan** autor **Domagoj Sajter**. Bookmarkirajte **stalnu vezu** [<http://domagoj-sajter.from.hr/?p=1020>] .